

Rejse til Dragør

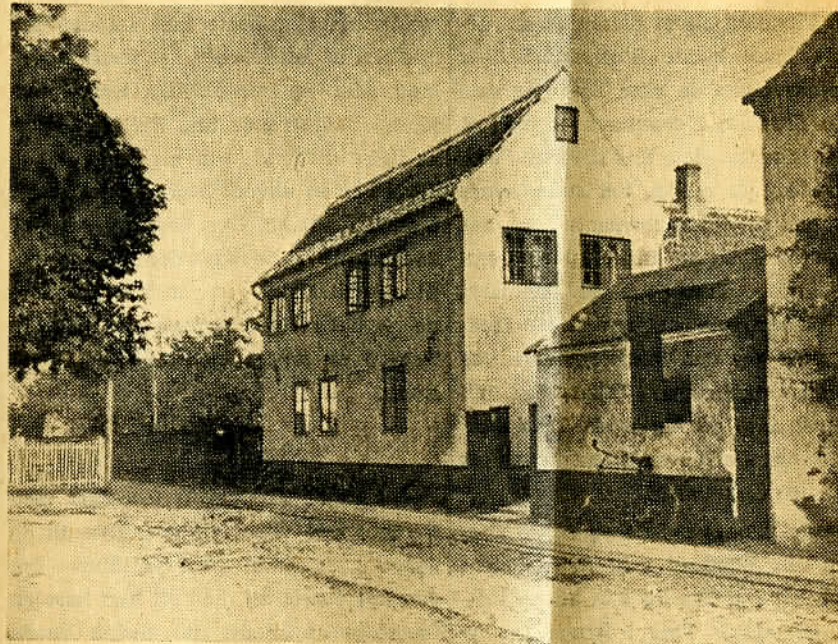
Professor, Dr. phil. *Christian Elling* skriver om Dragør som Arkitekturby og om et Par andre gamle Amagerbyer, der endnu delvis har bevaret deres ejendommelige Særpræg.

DET er vist en udbredt Antagelse, at Amager Landevej er grimme-re end de fleste andre Landeveje i Kongeriget. Hvis denne Mening blomstrer, fortjener den at udryddes. Dels fordi den afholder Folk fra at rejse til Dragør, dels fordi Landevejen slet ikke er grim. Sammenlignet med Lyngbyvej er Amagers Kongevej den rene Naturlighed. Landskabet har jo Karakter, stor Dybde og klare Linjer. De smaa „Remiser“, Trægrupperne ude i Markerne, kupler sig kønt som Øer i et smult Farvand. Om Efteraaret ryger det livsaligt af Gødning; Kulerne revner, og renvaskede Kaalhoveder og Roer kommer til Syne i ynglende Mangfoldighed. Novemberluft klæder det side og yppige Land saa godt, Jord og Himmel formæles i mættede bitter-søde Taager. I det tidlige Foraar gærer Jorderne langs Vejen som intet andet Sted, synes man. Og saa kommer Store

Magleby den Rejsende i Møde, en Bondeby af stor Fornemhed, der ikke har sat en Tøddel af sin landlige Adel til. Men langs Lyngbyvej trives hverken Naturen eller Menneskenes gode Geringer mere; Modernismens Furier hersker her. Hvilket ikke — med Rette — har hindret „Motorfolket“ i (hurtigt) at befare Vejen til dens Ende og til skønnere Egne. Hvorfor da sky Amagers Hovedvej, der endogsaa fører til Dragør?

Vistnok kun faa er klar over, at denne Flække er at regne blandt Danmarks allerfineste Arkitekturbyer. Tager man blot Bevarelsestilstanden i Betragtning, gør meget faa Byer, vel højst tre, den Rangen stridig i saa Henseende; thi som arkitektonisk Helhed er Dragør mageløst vel konserveret. Det er fabelagtigt, at en By har kunnet redde sig saa intakt gennem godt 150 Aar, ikke mindst, naar man be-

tænker dens nære Naboskab til København. I Kulturlande med Pietet mod god gammel Arkitektur vilde et Sted som Dragør være sikker paa nogen Tilstrømning af Kunstvenner og Interesse fra Kulturmyndigheders Side. Ikke saa-

Gammelt Skipperhus i Dragør.

ledes herhjemme. Man kender knap Dragør. At det store Tilløb er udeblevet er vel kun godt. Og det beroliger — med Badestedet in mente —, at Beboerne forstaar deres Bys Værdier.

Lokalpatriotismen er faamælt, men meget fast og alvorlig. Der holdes Jusstits i Byen; slemme Huse manes helst i Jordan, naar de gør Mine til at rejse sig lidt for højt og pralende. Man er sig selv nok og forstaar endnu at holde

Fremmede og deres Væsen Stangen — „inden for Murene“. Thi uden for det Bælte af „Grønninger“, der — i Lighed med Boulevarder omkring Sydens gamle Kunstbyer — indrammer Dragør,

tumler Moderniteten og Københavnerne sig lystigt. Vi takker for de Grænser. De hegner noget ubetaleligt — en dybt særpræget By, der kender den forfremme Kunst: at leve Nuets Liv i helt naturlig Samfølelse med Fortidens Rammer. Dragørerne har indtil nu ikke været fristet til den grimme Spekulation i antikvarisk Sentimentalitet, der hænger saa mange andre Idyller. Thi Byen er forskaanet for maleriske Bindingsværkshuse med udskaarne Knægte og Svalegange og undgaar saaledes baade at faa sine Hovedmonumenter forbedrede af Arkæologer og kompromiterede af daarlige Malere. Som Helhed betragtet er det Dragørs Lykke, at den er saa uanselig og blottet for „Numre“. Turisterne har ingen Fært at gaa efter, og Københavnerne kan ikke lide Landevejen derud — eller overhovedet Retningen. Dragørs Sydstrand er jo hverken saa „fin“ eller romantisk som de nordlige Strande, der tilmed lukrerer ved de større Afstande til Byen — det fjernes og dyres Romantik. Følsomme Vandrere med middel Læsning knytter heller ingen litterære Associationer til Landevejen syd for det gemene Sundby. Dragør hytter sig. Inde i Hovedstaden ved man kun, „at derude gaar der Gæs rundt i Gaderne“.

Vi, der gerne spadserer alene omkring blandt Gæssene i Dragør, nærer saavist intet Ønske om at kalde *de mange* ned til den yndige lille By. En vis Altruisme bør dog besjæle os. Vi kalder i den sikre Fortrøstning, at der kun vil komme faa.

Dragørs Bybillede er afgørende præget af Perioden ca. 1760—1850, Glanstiden i dens Historie. Dens Skibsfart var da blomstrende, med enkelte Afbrydelser (Krigen mod England) i stadig Fremgang. Saa sent som i 1870erne var Dragør den tredjestørste Søfartsby i Danmark. Erhvervsmæssigt set var den en Bytype af sjælden Renhed. Skipperne dominerede aldeles, man forestille sig ikke det klassiske Dragør som en Fiskerby. Folketællingen 1787 giver god Besked. Indbyggerantallet var da i alt 1376, fordelt paa 312 Husstande. Af de ca. 260 voksne Mænd levede de 212 direkte af Søen. Af disse var 94 Skipperer; i Byen var dengang kun én Fisker.

Grundtrækkene i Dragørs Arkitektur er meget ejendommelige. Byplanen er ikke regulær, men en vis Hang til Orden og Lovmæssighed gør sig gældende. Mest regelrette er de Gader, der fører fra Vest mod Øst og altsaa er orienterede ned mod Stranden og Hav-

nen, — et System af nogenledes parallelle Færdelsaarer. Mere lunefuldt anlagt er Tværgaderne i Nord—Syd. Der er adskillige Smaahuller i Bebyggelsen, — Tomter, skæve Hjørner, aabne Pladser, beskedne Kroge. Byen er faktisk vanskelig at hitte Rede i. I selve Grundplanen og Gadernes Linjeføring er der hverken større Originalitet eller betydelige Værdier at finde. Anderledes med Bebyggelsens Art. Herude i Dragør (eller paa Dragør, som det egentlig hedder) har nemlig det rene Rækkehusbyggeri været normgivende siden det 18. Aarhundrede. Ikke nok dermed: de mest moderne Principper for Anlæggelse af Havebyer har i lange Tider været praktiseret her. Paa Syd-siderne af Husene i de østgaaende Gader er der lagt Gaarde og Smaahaver. Enhver af disse Gader har altsaa to forskellige Ansigter, til den ene Side: en Række lukkede Husfaçader, overfor et Geled af Smaagaarde med Lysthuse og Havepletter foran Længerne. Det er en fortrinlig Bebyggelsestype, der giver Boligerne Luft og Lys. Helt anderledes ser Tværgaderne ud. Da de skærer gennem Rækkehusenes Flugter, kommer deres Bebyggelse til at forme sig som lutter Husgavle, Gennemsnit af Længer. Denne stadige Afveksling i

Bybilledets Perspektiver af lave, langt-udtrukne Husfronter („Stokke“) og Serrier af korte, stejle Husgavle mellem Plankeværker er meget indtagerde. Konsekvent gennemført, efter Linealen, vilde denne Bebyggelsesform ligne Nyboders. Men i Dragør raader en vis Ubekymrethed. Og megen Beskedenhed i Husenes arkitektoniske Udformning.

I Dragørs store Tid, fra Slutningen af det 18. til Midten af det 19. Aarhundrede, erobrede Grundmuren Herredømmet fra Bindingsværket. Det kalkede Etstokværkshus med Tegltag blev Normen. En stor Part af Dragørs Charmer beror paa den ret gennemførte Egalitet i Husenes Byggesæt, Materialvirkning og Størrelsesforhold. Det er ikke nogen tvungen, men en selvgroet Egalitet. Den anvendte Typeenhed var prøvet og godkendt i Praksis, enhver stod sig ved at bruge den. Det er en Lise for Sind og Øjne at opleve en By med saa fast en Holdning og saa roligt et Aandedrag.

Efterhaanden, som man bliver fortrolig med dens Rytme og tilpasser sig til Husenes Maalestok, begynder Bybilledet at afsløre sine Hemmeligheder og dets Væsen at differentiere sig. Man opdager Dragørs Patricierhuse — Skippernes, Redernes og „de oplagte“ Kap-

tajnernes Residenser. Kun i ét adskiller de sig fra de normale Huse: de er i to Stokværk. Fra den gode Tid findes vel en 7—8 Stykker. Hvor synes de ikke imponerende! Med hvilken Fylde hæver de sig ikke over Nabohusenes Smaakrav! Alene ved deres elementære plastiske Virkning bliver disse dog saa beskedne Huse sande Stormandsboliger — Paladser paa de bitte Torve og i de smalle Stræder. København er med ét saa langt borte. Hele Ens tilvante Forestillingskres er opløst, det smaa synes stort, det beskedne fornemt. Man har i Sandhed gjort en Rejse til et fremmed Land — ikke uden for Danmark, men i Fortiden. Forhøjer man sin Modtagelighed for det stemningsfulde ved at tilegne sig Dragør i Maaneskin, bliver Byen rent ud fantastisk. Man føler sig som en Gæst i et Eventyr, der er blevet til Virkelighed.

Ogsaa den klarøjede og sobre Fagmand, selv udstyret med Arkæologens Brilller, vil ved Dagens Lys kunne iagttage fabelagtige Ting i Byens Fysiognomi. Mærkelige Mangler aabenbares. Han vil paa Husenes Façader ikke kunne finde én Detalje — et Baand, en Roset, overhovedet en Prydform — der hører hjemme i Datidens København. Selv de store Huses Struktur er abso-

lut afvigende fra København-Husenes ved samme Tid. I Løbet af en Menneskealder blev Hovedstaden omkring Aaret 1800 for største Parten arkitektonisk fornyet. En Stilart, Klassicismen, blev fastslaaet og indekscereret hos samtlige Byens Arkitekter og Murer-mestre. Hurtig lærte hele Landet den nye Stil at kende, selv det sorteste Jylland. Men et Par Mil fra København laa en blomstrende lille By, der syntes at være uvidende om alt dette. Harsdorff var en ukendt Størrelse i Dragør. Man lukkede sin Dør. Søfolket dernede anerkendte i Hovedstaden kun Nyborders Arkitektur — og den har intet med de nyantike Lærdomme at skaffe. Dragør er meget mærkelig og meget smuk.

2.

En Rejse til Dragør, foretaget med friskpudsede Øjne, vil nok give en og anden Lyst til at gøre Afstikkere fra den lige Hovedvej. Saa vil han lære en Landsdel at kende, der endnu baade i Henseende til Natur og Bygningskultur er mærkværdig særpræget. Men der er ikke megen Tid at spille. Aar for Aar æder Sundbyernes moderne Boligbyggeri sig længere ud paa Øen, som en langsomt og bredt væltende

Flod. Endnu har den hverken naaet Kastrup eller Taarnby. Det er meget glædeligt, thi hver af disse Byer har sit Ansigt, et personligt Fysiognomi, hvilket ikke mere kan siges om adskillige af Danmarks selv ærværdigste Købstæder. Amagers Luft har bevaret godt, det flade og aabne Land uden for Hovedstadens Porte har været mere aandeligt indestængt end mangen afsides Egn. De Spør, som Øens sammensatte Kultur — sjællandsk, hollandsk, københavnsk — har efterladt i Byggesættet, er stadig meget iøjnefaldende og sært forfriskende at iagttage. Har Tromlen ikke planeret Lyngby, Holte og Helsingør? Men Kastrup er rigtignok meget forskellig baade fra Dragør, Taarnby og Store Magleby — ligesom de tre sidstnævnte Byer bygningsmæssigt set ikke har ret meget til fælles. Det er næsten som i Italien, hvor hver By er en udpræget Ener, i Karakteren skarpt afgrænset selv fra sin nære Nabo. Kastrup er et gammelt Fabrikssted fra Frederik Vs Tid, Merkantilismens gyldne Dage. Men i Modsætning til saa mange andre Industrianlæg i hin Tid var Kastrup Værk et solidt Foretagende, opbygget paa bred Basis: Kalkværk, Teglværk — og Landeri forneden, fin Fajancefabrik ovenpaa. Hofstenhugger

og senere Hofbygmester Jacob Fortling, der grundlagde Kastrup i 1760erne, er en betydelig Skikkelse i den danske Keramik Historie. Hans Navn er knyttet til vor Rokokos skønneste Fajancer. Men ogsaa som Bygmester og Bygrundlægger fortjener han at mindes. Det gamle Kastrup er hans, som Frederiksværk er Classens. Og Fabriken staar jo endnu, en imponerende Bygningsgruppe af svære gulkalkede Huse, skudt ind i hinanden. Næppe mange berømte Fajancefabriker fra det 18. Aarhundredes Midte er saa velbevarede. Den er som en hel lille By paa sin snævre Halvø. Det massive, uregelmæssige Komplex tager sig helt eventyrligt ud, naar man fra Vejen langs Amagers Østkyst pludselig opdager det og ser det rejse sig over Vandet. Kastrup, det rigtige Kastrup, har Profil.

Lidt længere inde i Landet ligger Kastrupgaard, Fortlings Residens, med en fin Hovedbygning i Rokostil og en statelig Indkørselsport. Det er Amagers eneste „Slot“ fra Enevældens Tid. Vel nok beskedent i Sammenligning med Lerchenborg, Gaunø og Ledreborg, men af samme Familie. Og her ude paa sin Ø gør det en storartet Figur. Kranset af høje Træer ses det vidt om, et Stykke Stormandskultur med Hof-

ts Afglans om sig midt ude i det meget uheroiske Agerland. Fabrikøren paa Kastrup har spillet sin feudale Rolle ulasteligt. Og Amagerbønderne har beundret hans Bygninger; Portmotivet spøger længe efter i deres Gaarde.

Fra Kastrup til Taarnby gaar en Landevej, der giver et Tværsnit af det ægte Amager. Det er den gamle Kirkevej; Patronen og Arbejderne paa Kastrup maatte søge Guds Hus i Taarnby. Denne Vej er værd at følge; med Herregaarden i Ryggen har man stedse Kirkens Taarn ret for Øje. Mellem disse to Punkter skærer Vejen ind gennem Marker og Haver. Vest for den store Chaussée fra Sundby til Store Magleby er Kirkevejen helt glemt og forladt af Færdslen, den er blot dybe Hjulspor mellem levende Hegn, der vrimler af Fugle. Paa denne Strækning op mod Taarnby aner man endnu det gamle, stille Amagerlands Fortryllelse. Bebyggelsen fortøner sig i det fjerne, Markernes Flader spænder sig ud og Himlen bliver stor. Rahbek, der i sin Barndom oftere var i Besøg hos Præsten P. Olrog i „Hollænderbyen“, fandt med Rette, at Amager „ikke lettelig skulde byde en Juels eller Pølsens

Pensel Trylleegne at male“; til romantisk Prospektmaleri er Landet rigtignok uegnet, ejheller den lune Pastorale kan hygge sig i dens Natur, der savner Yndigheder. Amager-Idyllen er indendørs, hos Exner og paa Scenen. Men Viggo Johansen har lært os at elske de store Fælledeers rumlige Skønhed og Luftens disede Sølvtoner. Og siden Gottschalck forstaar vi at nyde „godt, gammelt gulgraat Græs“, den magre Vegetation paa Engene ved Kalleboderne og paa Storbys Overdrev, der er 90ernes klassiske Egne jævnsides med „Frederiksbjergs vaade Villaveje“.

Og saa har „Gammel Kirkevej“ ført os til Taarnby. Den er fastlands-sjællandsk, med let københavnsk Tone i Bebyggelsen: Præstegaarden og nogle kønne Huse i Nabolaget fra Tiden omkring 1800. De gule Gaarde mellem sorte strittende Træer og hvide Sneklatter tegner sig for os i disse Dage med L. A. Rings Kolorit — det klare og bitterlige Bonde-Sjælland. Sporene vender indad mod Byen og saa vestpaa: Baldersbrønde, Herstedøster, Brøndbyvester. — Der gaar Bus fra Taarnby til København.

Christian Elling.